

Posudek na disertační práci Petra Čecha

„Žatec a severozápadní Čechy na počátku mladohradištního období (2. polovina 10. století), 2013“

Petr Čech je vědecké obci znám jako dlouholetý vedoucí archeologických výzkumů v Žatci, který jednoznačně řadíme k našim předním raně středověkým lokalitám. V nelehkých podmínkách živého organismu městského jádra, které od počátku 90. let 20. stol. procházelo rozsáhlou sanací, včetně razantních zásahů do historických terénů, se Petr Čech s obrovským osobním nasazením pokoušel zachránit maximum informací o vývoji (před)přemyslovského centra SZ Čech. Výsledky jeho terénní činnosti prezentované v řadě kratších statí, v předběžných zprávách, resp. na přednáškách a konferencích, vyvolávaly velký zájem mezi zainteresovanými odborníky. Publikované závěry Petra Čecha, v nichž formuloval své vlastní interpretace odkrytých situací, začaly pronikat do odborné literatury a ovlivňovat obecnou představu o raně středověkém vývoji našich zemí. Bohužel charakter těchto dílčích textů neumožňoval kritickou publikaci pramenů, z nichž Petr Čech při svých úvahách vycházel. První velká práce autora, v níž by se odborná veřejnost mohla detailně seznámit s archeologickými výzkumy raně středověkého Žatce, byla proto spojena s velkými očekáváními.

Předložená doktorská disertace však tato očekávání nenaplnila. Podle mého názoru nevychází zde formulované interpretace z kritického zhodnocení kvalitně publikovaných pramenů. Mimořádně závažné historické závěry tak postrádají reálný základ. Jeví se, jinými slovy, jako nedůvěryhodné. Disertace proto nenaplnuje přísná kritéria kladená na vědecké práce tohoto druhu ve všech podstatných oblastech – metodologické, obsahové i formální.

V práci chybí souhrnná metodologická kapitola. Je zmiňovaná jen metodika záchranných terénních výzkumů v jádru města a jakási praktická strategie jejich „zpracování“. Dále v textu je zasunuta subkapitola „Metodické aspekty práce s keramikou ...“. V žádném z těchto textů nenajdeme popis základních metodologických východisek a diskusi k palčivým otázkám poznávacích procesů, které jsou zvláště v případě archeologie sídlišť nesmírně komplikované. Jako příklad lze uvést pojem „nálezový celek“, který P. Čech používá (např. str. 33) a jehož aplikace v české archeologii nedávno prošla zdrcující kritikou z pera S. Vencla (2001, AR LIII, 592–614) (na tomto místě musím podotknout, že já osobně se s argumenty S. Vencla neztotožňuji, což jsem i publikoval). O metodologických obtížích spojených s vyhodnocením sídlištních pramenů svědčí i nejnovější práce

- např. monografie M. Kuny (a kol.) o sídlišti v Roztokách (2012), podle níž lze na základě materiálu z výplní zahloubených objektů (a zřejmě i z vrstev) studovat pouze způsoby, jakými se nakládalo s odpadem, nikoli chronologii či dokonce funkci sídlištních areálů. Doktorand se nezabývá ani otázkou reziduální, resp. infiltrované keramiky, jak ji v poslední době rozpracoval K. Nováček (2003, in Sedmdesát neustupných let) a dále rozvedl např. L. Čapek (2009, Archeologický výzkumy v jižních Čechách 23). Jestliže měl P. Čech k dispozici pouze kvantitativně málo reprezentativní soubory keramiky, pak překvapuje, že vůbec v souvislost s vyhodnocením artefaktů, zvláště keramiky, nezmiňuje práce L. Hrdličky, které jsou z metodologického hlediska pro pochopení informačního potenciálu archeologických nálezů z městských stratigrafií zcela zásadní. Nelze se ubránit dojmu, že práce P. Čecha je v tomto ohledu dalším projevem „degradace kritického myšlení, kterou způsobila nedostatečná úroveň kritiky pramenů“, jak to zmiňuje S. Vencel (2001). Je těžko pochopitelné, proč doktorand ignoroval zmíněnou metodologickou diskusi, přestože ji zná (včetně některé literatury), o čemž svědčí kap. 13.12.2 na str. 71, která se však týká zemědělství v zázemí aglomerace a archeobotanických analýz, nikoli tedy vyhodnocení vlastního archeologického materiálu. Zde píše, že je schopen rozlišit v terénu primární a sekundární výplně objektů i soubory, které vznikly krátkodobými aktivitami. Zmíněný empirický poznatek však nevaliduje, ani neaplikuje při vyhodnocení artefaktů. Vše působí velmi chaoticky.

S metodologickou nedostatečností souvisí i nedostatečnost obsahová. Vzhledem k nestandardnímu a chaotickému upořádání textu nelze vůbec sledovat, natož kontrolovat autorovy úvahy o vývoji raně středověké keramiky v Žatci v kap. 9. Klíčový profil výplně příkopu z nám. Svobody měl být zobrazen na obr. 5 (viz str. 13). Tento obrázek však v práci chybí (nebo je k nenalezení). Zřejmě se však jedná o obr. 4 na str. 50 obrazové přílohy disertace (samostatný svazek). Tento obrázek však v popisku postrádá identifikaci, o jakou polohu v rámci Žatce se jedná. Připustíme-li, že obr. 4 obrazové přílohy je vlastně obr. 5 zmiňovaný na straně 13 prvního dílu disertace, narážíme i tak na další nesrovnalosti. V hlavním textu na str. 13 se píše, že „lomové pískovcové kameny (**kontext 93042**) ... jsou pravděpodobně pozůstatkem čelní kamenné plenty“. V popisku pod obr. 4. však stojí, že „pozůstatek čelní kamenné plenty“ je zřejmě **vrstva 93040**. Podle téhož popisku je výše zmiňovaný kontext **93042** považován „za destrukci čelní kamenné plenty“. V textu na str. 13 jsou dále používány nestandardní termíny jako např. „přemístěný **zásyp** hradby“ apod. Popis příkopu pokračuje nepochopitelně až v kap. 11.1., kde se na str. 19 dozvíme, že původně byl příkop považovaný za pravěký vzhledem k nálezům keramiky z uvedeného období. Autor se při tom odvolává na svoji nepublikovanou magisterskou práci (tedy v zásadě nedostupný pramen). Zda (příp. proč) svoji původní interpretaci přehodnotil, není jasné. Na str. 19 píše, že příkop „v raném

středověku byl patrný jako výrazné deprese“. Zda byla tato „deprese“ opět využita k fortifikačním účelům (resp. jaké jsou pro to důkazy) z textu jasně nevyplývá. To však nebrání autorovi zakomponovat zmíněný příkop do své představy o vývoji raně středověkého Žatce. Chaotický mix plný nesrovnalostí činí práci víceméně nepoužitelnou. Čtenář ztrácí po chvíli chuť i sílu probíjet se takovým textem. V práci zcela chybí jakýkoli pokus o kvantifikaci keramiky z klíčových situací (kromě nic neříkající sumarizace na Tab. 1). Nejistíme tak, jaký byl např. v příkopu na nám. Svobody poměr mezi pravěkou a raně středověkou keramikou, natož abychom se něco dozvěděli o stupni fragmentarizace dotčené keramiky, což je údaj důležitý pro pochopení depoziční historie keramických souborů. Způsob, jakým byla keramika ze Žatce zpracovávána, tak dnes působí již zcela anachronicky. Když P. Čech napíše (str. 35), že na keramice z horizontu Žatec D2 „je patrná značná variabilita okrajů, tvarování podhrdlí a výzdoby“, aniž by své tvrzení doložil jediným kvantitativním údajem, pak se musíme ptát, jak k takovému závěru dospěl. Zřejmě se nám pokouší sdělit své intuitivní pocity, kterým můžeme, ale také nemusíme věřit.

Neuvěřitelné jsou pak doktorandovy pokusy o sociální interpretaci zjištěných archeologických struktur. Zavádí pro ně nové, dosud nevídané pojmy, jakým je např. „velmožská usedlost“. Podle definice na str. 50 se má jednat o kombinaci neobvyklé sídlištní situace s nálezy drobné hmotné kultury (resp. „drobného hmotného inventáře výjimečné povahy“). U „velmožského dvorce“ pak k těmto „pregnantně“ definovaným znakům přistupuje ještě palisádový žlab. Jak si Petr Čech představuje aplikaci své definice v praxi, zjistíme např. na stranách 51-54, kde popisuje „Dvorec – Chelčické náměstí“. Ohrazení zde reprezentuje asi dva metry dlouhý palisádový žlab, který byl prozkoumán v malé izolované sondě (cca 3x2 m), bez jakékoli prokazatelné návaznosti na vnitřní zástavbu údajného dvorce, která byla od sondy se žlabem oddělena více než pěti metry neprokopané plochy. O nálezech ze žlabu, který byl zahlouben do podloží, nevíme nic. Teoreticky by mohl být i pravěký. Stejně tak pochopitelně nevíme nic o tvaru, směru či celkových rozměrech této palisády. Neobvyklá sídlištní situace pak sestává z dlažby z drobných valounů a půdorysů nadzemních staveb (str. 53). O nadzemních stavbách se také mnoho nedovíme. Asi nejpodrobnější popis nalezneme v textu pod obr. 26.: „... dlažba z drobných křemenných valounů na povrchu půdního typu. Vlevo plocha bez valounů je negativem nadzemí stavby ..“. Jediným zástupcem „drobného hmotného inventáře výjimečné povahy“ je pak náušnice se čtyřbokým hrozníčkem ze záspyu mladšího hrobu. Podobná je i situace v tzv. velmožské usedlosti z nám. Svobody, kde do kategorie výjimečných nálezů patří celá jedna (!) olivovitá perla. Takové stopové množství hodnotnějších nálezů nacházíme běžně i na raně středověkých venkovských sídlišťích. Jen namátkou: Mutěnice – ostruhy, olovený křížek, bronzové ozdoby a přezka, parohové hřebeny, Břeclav/Líbivá – importovaný

korálek, bajuvarké náušnice, ostruha. Jen pro zajímavost snad mohu uvést, že v současné době probíhá výzkum v okolí druhého velkomoravského kostela na Pohansku. Prozatím však stále váháme prohlásit nově objevené sídlištní struktury jednoznačně za „velmožský dvorec“, přestože jsme zde našli nároží palisády a ve vrstvě či v zahloubených objektech rozptýlené exkluzivní nálezy jako příčka meče, stříbrný zdobený plíšek, několikery ostruhy, rotační brusy, 4 bronzové prsteny a skleněné perly, nákončí a průvlečky a „depot“ několika desítek železných nástrojů, uložených na podlaze jedné ze zemnic. Nálezy ze Žatce nedosahují ani zdaleka podobné kvality. Dalekosáhlé interpretace, které z nich vycházejí, nelze v žádném případě akceptovat.

I po formální stránce je disertace P. Čecha nedostatečná. Část obrázků z dokumentace je číslována chybně, část vůbec. Objevují se zde i různé přílohy označené stejným číslem. Klíčové plány (např. obr. 8) jsou nekvalitní a v nevyhovujícím měřítku. Některé obrázky nemají měřítko. Nadpisy nejsou graficky odlišeny a kapitoly odděleny (např. volnou stranou). Text je extrémně nepřehledný.

Snad největší problémem však souvisí s nejasným autorstvím některých pasáží. Jde především o kapitolu 13.12 (Zemědělství z zázemí aglomerace ... str. 67-88). Tato část tvoří nezanedbatelných 17% celkového textu (bez katalogu a seznamu literatury). Vychází z práce Čech – Kočár – Kozáková – Kočárová 2013 (Praha). V disertaci nelze rozlišit, co je originálním příspěvkem doktoranda a co je výsledkem práce někoho jiného. Vzhledem k tomu, že uvedená kapitola obsahuje řadu specifických informací z oblasti archeobotaniky, v níž není doktorand školen, předpokládám, že minimálně část textu pochází od jiných autorů. Obávám se, že pokud by disertace byla v této podobě akceptována, vystavuje se autor i škola, která takovou práci přijala k obhajobě, nebezpečí, že bude jejich postup právně napaden.

Vzhledem ke všem skutečnostem, které jsem výše uvedl, nemohu předloženou disertaci doporučit k obhajobě. Úroveň práce, a především skutečnost, že se v této podobě dostala až k oponentovi, vyvolává jisté pochyby o kvalitě pedagogických procesů na školícím pracovišti.

V Brně dne 30.4. 2014

Jiří Macháček